

HRVATSKA NARODNA BANKA

EUROSUSTAV

Hrvatsko tržište rada – ograničenja, izazovi i mogućnosti

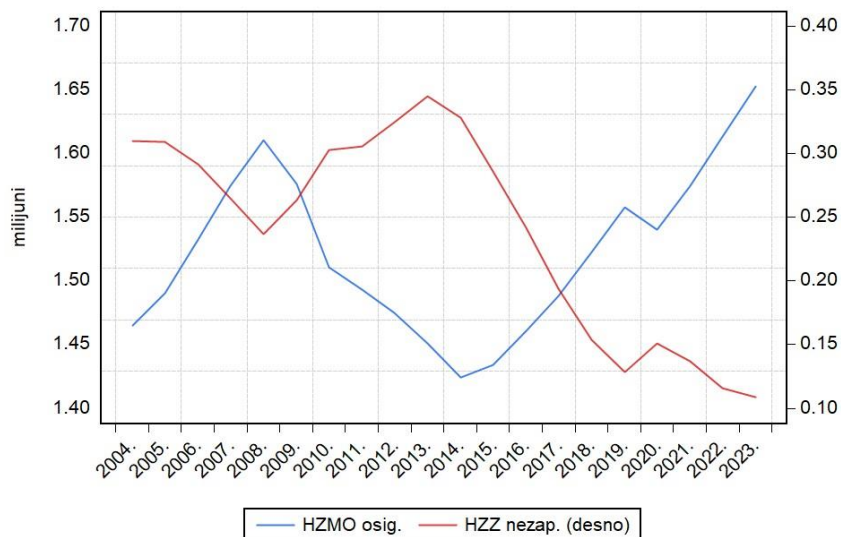
HGK-Komora Zagreb - Gospodarsko vijeće

Boris Vujčić, guverner

Zagreb, 9. svibnja 2024.

Desetogodišnji trend na domaćem tržištu rada: zaposlenost raste, nezaposlenost se smanjuje

Broj osiguranika i broj nezaposlenih

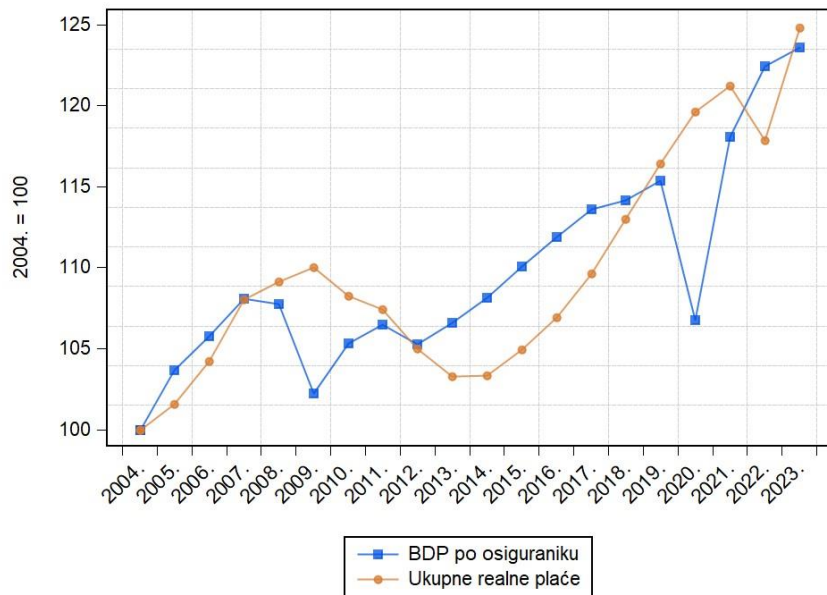

- Zaposlenost (mjerena brojem osiguranika kod HZMO-a) najviša, a nezaposlenost (registrirana pri HZZ-u) najniža u prikazana dva desetljeća.
- Zaposlenost u 2022. premašila prethodni vrhunac iz 2008. (1,6 milijuna) i nastavila rasti u 2023. i na početku 2024.
 - Broj osiguranika prvi put pao ispod 1,7 milijuna u 1993.
- Nezaposlenost se sredinom 2023. snizila ispod 100 tisuća.
 - Nezaposlenost u HR zadnji put ispod te razine u 1982.

Izvor: HZMO, HZZ

Projekcije tržišta rada povoljne, realne plaće (koje su u dužem razdoblju uglavnom slijedile rast produktivnosti), već od 2023. nadoknadile pad uzrokovan rastom inflacije 2022.

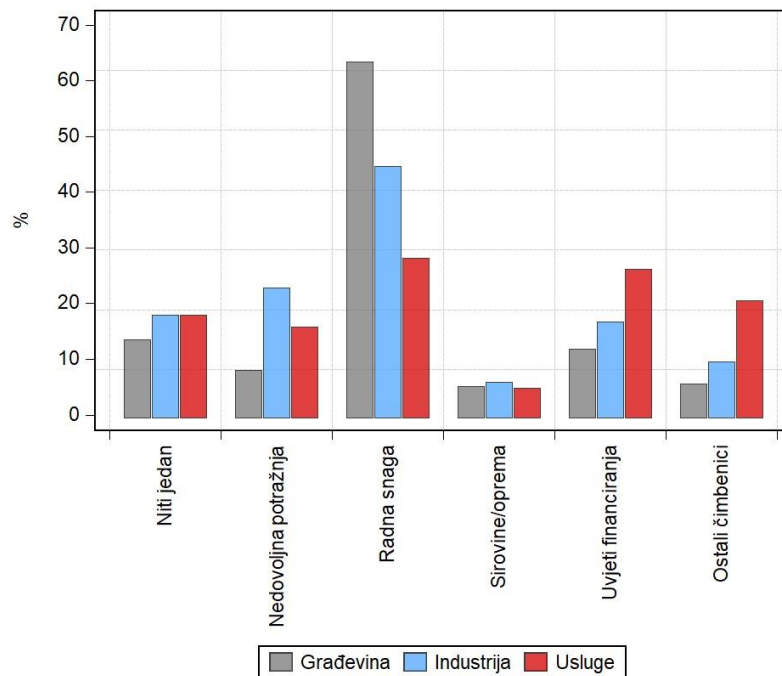
Realni BDP po osiguraniku i realne bruto plaće

	Ostvarenje			Projekcija		
	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.
Stopa nezaposlenosti (%)	7,6	7,0	6,1	6,0	5,7	5,5
Broj zaposlenih (stopa promjene, %)	1,2	2,5	2,5	1,8	1,5	1,3
Nominalne bruto plaće, (stopa promjene, %)	4,1	8,3	14,7	8,7	4,5	3,5
Realne bruto plaće (stopa promjene, %)	1,9	-2,7	6,4	5,0	2,0	1,4

Izvor: DZS, HZMO, HNB

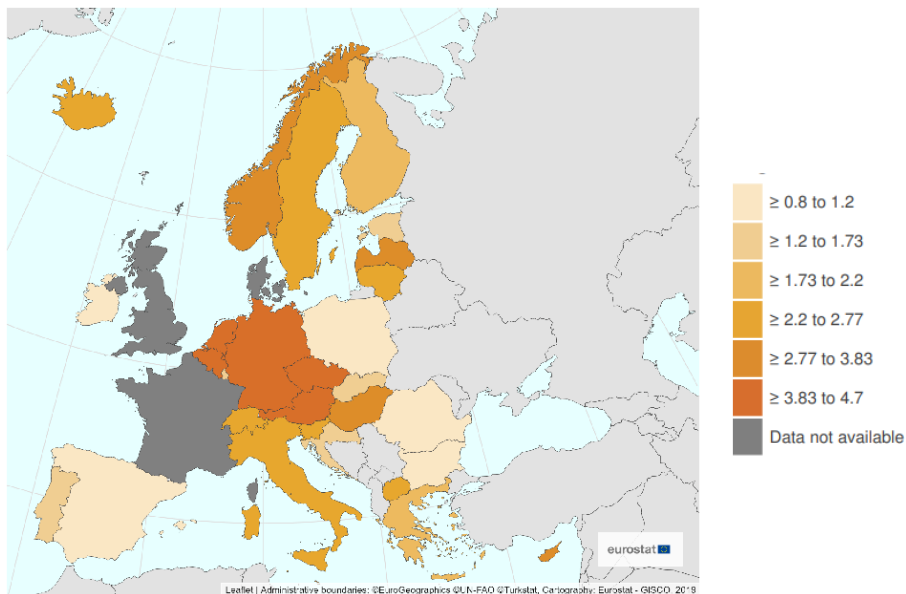
Prema anketi poduzetnika u travnju 2024. nedostatak kvalificirane radne snage je i dalje najvažniji ograničavajući čimbenik proizvodnje

Napomena: podaci prikazuju udio poduzetnika u svakoj djelatnosti koji su prijavili pojedini čimbenik kao ograničavajući faktor proizvodnje
Izvor: EC

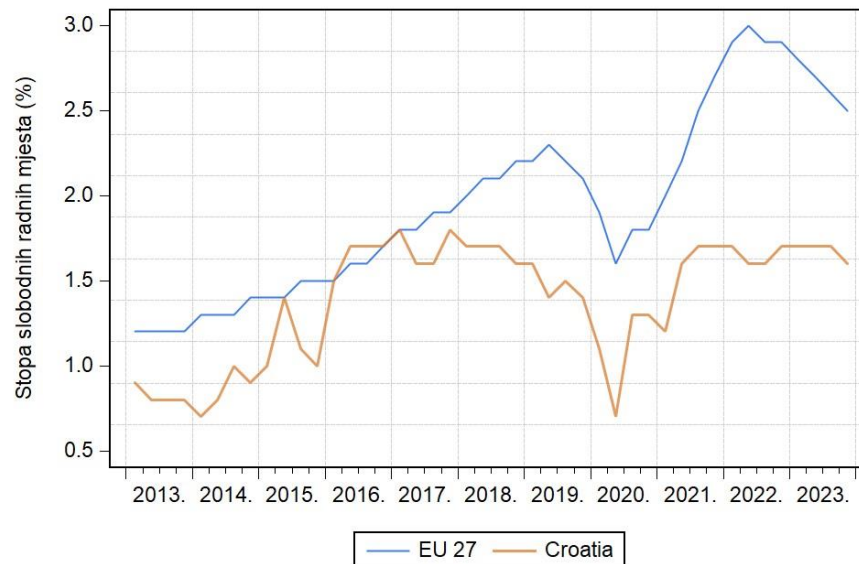
Situacija u Hrvatskoj nešto povoljnija nego u EU, ali manjkovi i nadalje izraženi

Stopa slobodnih radnih mjesta u Q2 2023.

Izvor: Eurostat

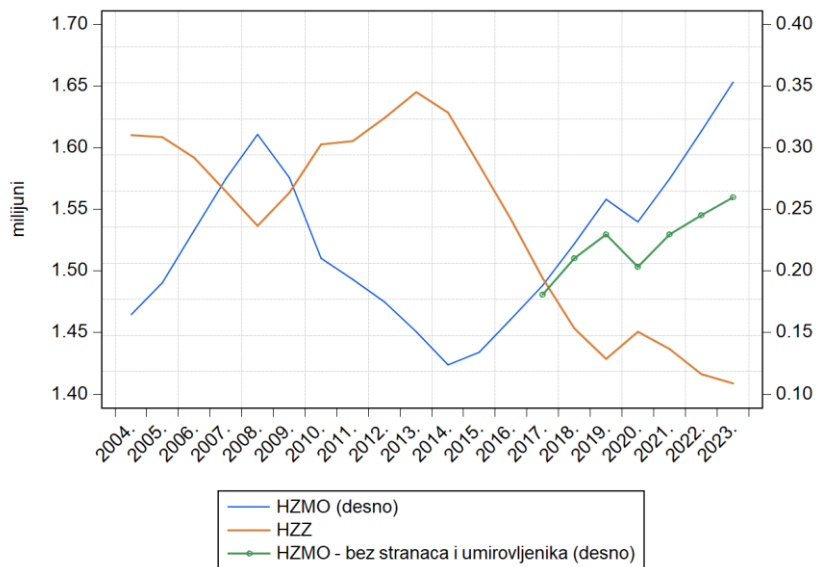
Stopa slobodnih radnih mjesta u EU27 i HR

Izvor: Eurostat

Koliki su "neiskorišteni" potencijali domaćeg tržišta rada

Broj osiguranika i broj nezaposlenih

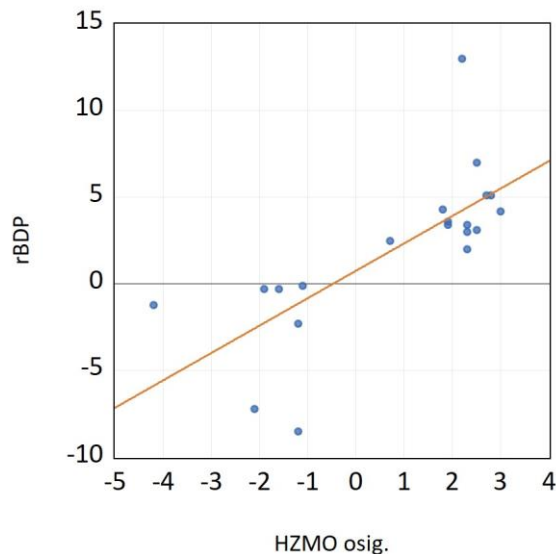

Izvor: HZZ, HZMO

- Kada se od ukupnog broja HZMO osiguranika odbije procjena zaposlenih stranih radnika i umirovljenika, može se vidjeti da još uvijek nije dosegnuta razina iz 2008.
- Prema posljednjim podacima stopa aktivnosti stanovništva u dobi od 15-64 godine je 70%.
 - I dalje među najnižima u EU, ali porast od oko 8 p.b. u odnosu na početak 2000-ih
 - Ako bi u ovom trenutku iznosila 75% što je otprilike prosjek EU, to bi značilo oko 120.000 dodatnih osoba na tržištu rada.
- Činjenica da broj zaposlenih stranaca i umirovljenika naglo raste sugerira da je potencijal ove neaktivne populacije ograničen, no ne i nepostojeći!

Zbog čega je za Hrvatsku uopće bitno da se u idućem razdoblju osigura rast broja zaposlenih?

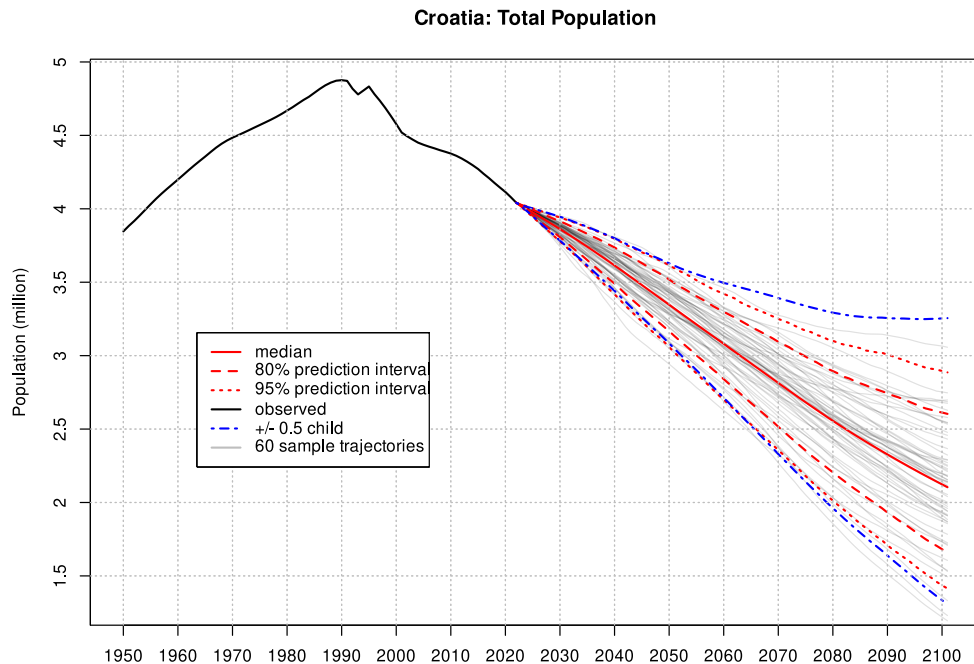
Ostvareni rast zaposlenosti i rast BDP-a 2004.-2023.

Izvor: Eurostat

- U protekla dva desetljeća, zaposlenost je rasla u razdobljima ekspanzije, a smanjivala se u godinama u kojima je zabilježen pad ekonomske aktivnosti.
 - U prosjeku, 1% rast BDP-a podrazumijevao je rast zaposlenosti od oko 0,7%.
 - Izraženija odstupanja bila su prisutna u razdoblju korona krize kao posljedica fiskalne i monetarne potpore.

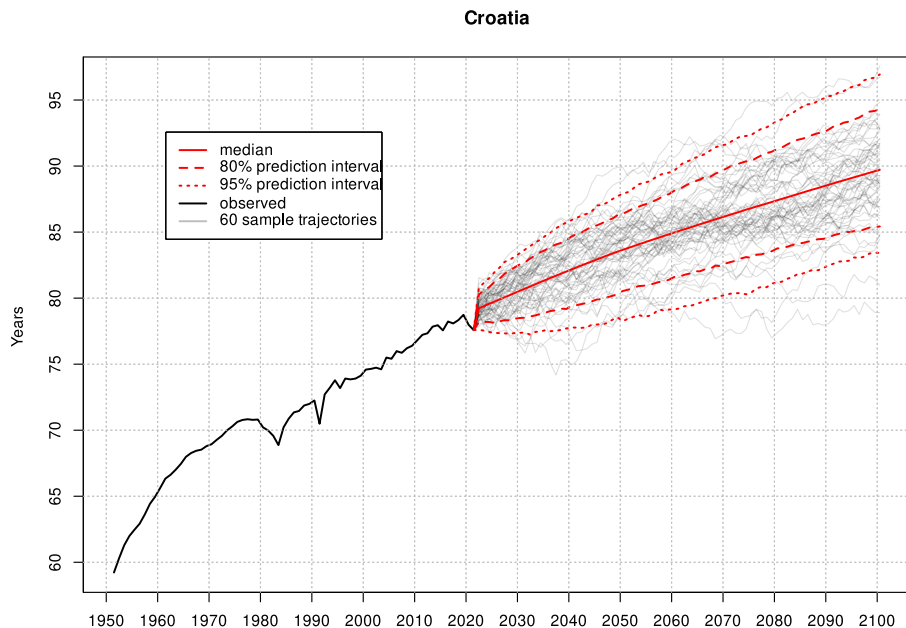
Projekcije UN-a predviđaju snažan depopulacijski trend do 2100.

© 2022 United Nations, DESA, Population Division. Licensed under Creative Commons license CC BY 3.0 IGO.
 United Nations, DESA, Population Division. *World Population Prospects 2022*. <http://population.un.org/wpp/>

- Ukupno stanovništvo Hrvatske opada već gotovo tri desetljeća.
- Pad stanovništva je započeo ranije i odvija se znatno većim intenzitetom u odnosu na kretanja na europskoj razini.
- Prikazane projekcije ne uključuju rezultate najnovijeg popisa stanovništva!
- Prema podacima UN-a, procijenjeni broj stanovnika u 2021. godini bio je 4,060 milijuna, dok je prema konačnim rezultatima Popisa stanovništva iznosio 3,872 milijuna, što predstavlja razliku od 188.000 stanovnika.

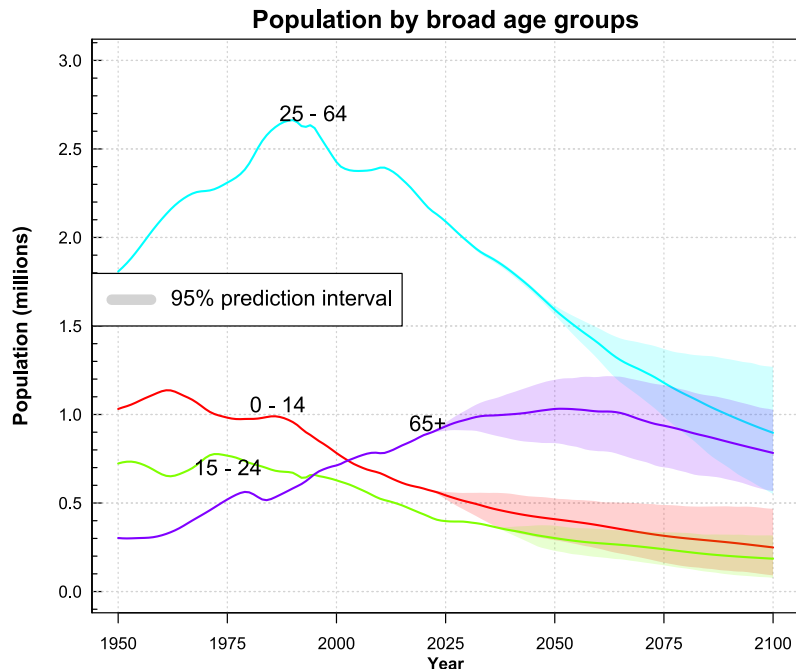
Uz istovremeni kontinuirani rast očekivanog trajanja života

© 2022 United Nations, DESA, Population Division. Licensed under Creative Commons license CC BY 3.0 IGO.
United Nations, DESA, Population Division. World Population Prospects 2022. <http://population.un.org/wpp/>

- Očekivano trajanje života će se produžavati po trendu započeto u 80-im godinama 20. stoljeća.
- U prosjeku, u jednom desetljeću očekivano se trajanje života produžuje za oko dvije godine.
- Manja odstupanja od dugoročnog trenda odražavaju utjecaj Domovinskog rata i COVID-19.

Projekcije starosne strukture domaćeg stanovništva izrazito nepovoljne

- Usporedno sa smanjenjem broja stanovnika događaju se ubrzane promjene starosne strukture stanovništva.
- Stanovništvo u dobi od 25-64 godine bi se u idućih 20-ak godina moglo smanjiti za oko 400.000 osoba.

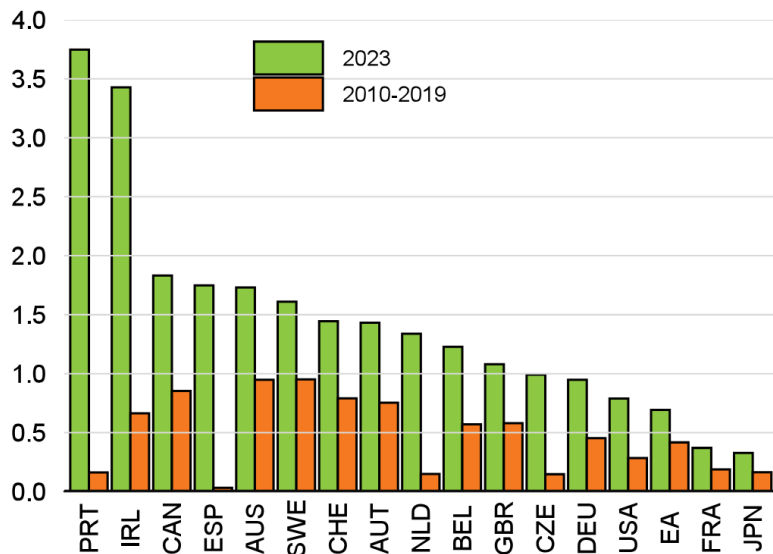
© 2022 United Nations, DESA, Population Division. Licensed under Creative Commons license CC BY 3.0 IGO.
United Nations, DESA, Population Division. *World Population Prospects 2022*. <http://population.un.org/wpp/>

Europski, ne samo hrvatski, problem

- Enrico Letta – Much more than a Market (April 2024) "Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens"
 - Udio EU u globalnom gospodarstvu se smanjuje, što je djelomično potaknuto demografskim promjenama. Broj rođenih u EU alarmantno pada, s 4,7 milijuna u 2008. godini, na 3,8 milijuna rođenih u 2022. godini.
- Financial Times (7. listopada 2023.) "Stareća Europa pokušava potaknuti natalitet"
 - Ističe se nedostatna totalna stopa fertiliteta u EU (1,53 u 2021. godini) i ponovni pokušaji provođenja pronatalitenih politika.
 - Također se podsjeća da je još u 2007. Europsko vijeće ovlastilo 12-članu "skupinu mudraca" da analizira izazove s kojima će se EU suočiti u razdoblju 2020.-2030. Rezultati, objavljeni 2010. u jeku EU dužničke krize i time izvan tadašnjeg fokusa, sugerirali da će, zbog povećanja očekivanog životnog vijeka i pada nataliteta, EU trebati oko 100 milijuna novih stranih radnika u razdoblju do 2050. godine!
- Hertie School – Jacques Delors Centre (1. lipnja 2023.) "Zašto EU treba preispitati radne migracije"
 - Migracijska kriza s kojom se EU zapravo suočava jest nedostatak kvalificirane imigracije
- Deutsche Welle (18. srpnja 2023.) "Kvalificirani migranti počinju gledati prema istočnoj Europi"
 - Očekuje se da će migracije i niske stope fertiliteta uzrokovati pad radno sposobnog stanovništva u CEE zemljama za oko 30% do 2050. godine.
 - Prema poljskom uredu za socijalno osiguranje ZUS broj stranaca u radnoj dobi morat će se godišnje povećati za 200.000 do 400.000 ljudi, kako bi se zaustavilo povećanje stope ekonomske ovisnosti.

U 2023. iznimno veliki imigracijski priljevi u zemljama OECD-a

Doprinos stranih radnika ukupnom povećanju radne snage (u p.b.)

Izvor: OECD Economic Outlook 2024

- Prema netom objavljenom OECD-ovom Economic Outlook 2023. bila je godina iznimno velikih migracijskih priljeva u nekim gospodarstvima OECD-a.
- Navedeno odražava i povećanje broja globalnih humanitarnih kriza.
- Ocjenjuje se da je povećana ponuda radne snage pomogla ublažiti zategnuti odnos ponude i potražnje na tržištima rada.
- Postoji problem stvarnog obuhvata broja stranih radnika!

Koliko u Hrvatskoj ima stranih radnika?

Razlike u evidenciji broja stranih radnika po pojedinim izvorima podataka

HZZ mišljenja za dozvolu za boravak i rad stranih radnika	2021.	2022.	2023.	1.1. - 30.4.2024.
Broj zaprimljenih zahtjeva	66.957	129.339	190.696	83.394
Broj zahtjeva sa TTR-om	8.799	15.999	27.755	13.889
Pozitivno mišljenje	48.455	109.241	160.445	68.908

MUP statistika	2021.	2022.	2023.	1.1. - 30.4.2024.
Izdane dozvole za rad	81.955	124.121	172.499	72.872
Novo zapošljavanje	-	-	112.981	50.236
Produljenje dozvola	-	-	40.660	17.736
Sezonski radnici	-	-	18.858	4.900

HZMO statistika	2021.	2022.	2023.	1.1. - 30.4.2024.
Zaposlenje stranih državljana (prosjeak razdoblja)	30.005	45.638	66.753	74.178
YoY (Sij-Tra)	27%	52%	46%	40%

DZS statistika - Anketa stranci (15-74)	Prosjeak 2021.	Prosjeak 2022.	Prosjeak 2023.
Državljanstvo	5	10	13
Zemlja rođenja	161	154	168

*Obuhvaća samo osiguranike koje su poslodavci prilikom prijave HZMO-u registrirali pod šifrom 37 (strani državljani).

Izvori: HZZ, MUP, HZMO

- Izuzetno je bitno naglasiti da uzimajući u obzir (1) recentne izmjene zakonodavnog okvira, (2) potrebu prilagodbe statističkih izvora kao i (3) različite funkcije pojedinih registara (pri čemu niti jednom glavna namjena nije evidencija broja stranih radnika), nije neočekivano da brojke nisu usklađene i treba ih promatrati samo kao aproksimacije stvarnog broja stranih radnika.

Podaci MUP-a pokazuju veliko povećanje broja, ali i zaokret u strukturi emitivnih odredišta migranata

Državljeni trećih zemalja s odobrenim privremenim boravkom

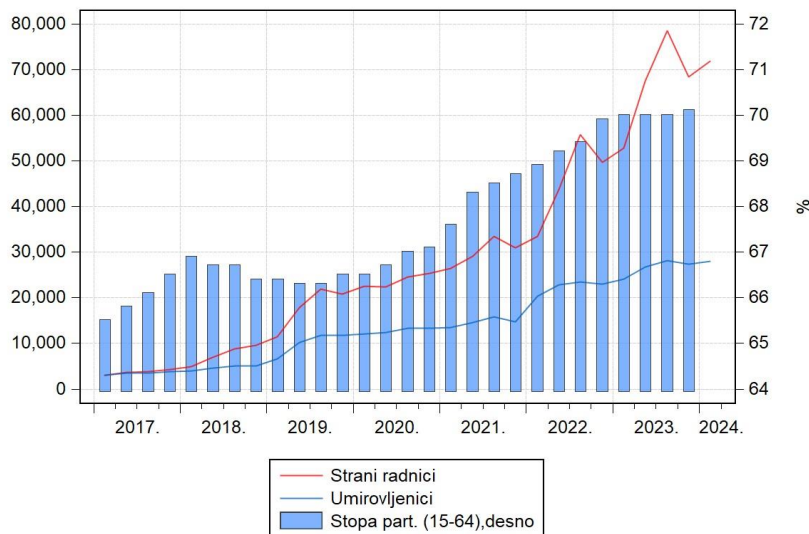
	31.12.2017.	Udio %	30.9.2023	Udio %	30.4.2024.	Udio %
Bosna i Hercegovina	5.153	66,1	27.616	23,0	14.280	11,9
Nepal	4	0,1	14.721	12,3	13.741	11,4
Srbija	767	9,8	18.931	15,8	9.692	8,1
Indija	42	0,5	9.624	8,0	6.914	5,8
Filipini	10	0,1	6.862	5,7	5.165	4,3
Sjeverna Makedonija	181	2,3	11.083	9,2	4.861	4,0
Bangladeš	1	0,0	5.334	4,4	4.520	3,8
Kosovo	169	2,2	7.220	6,0	2.811	2,3
Zbroj navedenih	6.327	81,1	101.391	84,4	61.984	85,1
Ostalo	1.472	18,9	18.749	15,6	10.888	14,9
Ukupno	7.799	100,0	120.140	100,0	72.872	100,0

Izvor: MUP

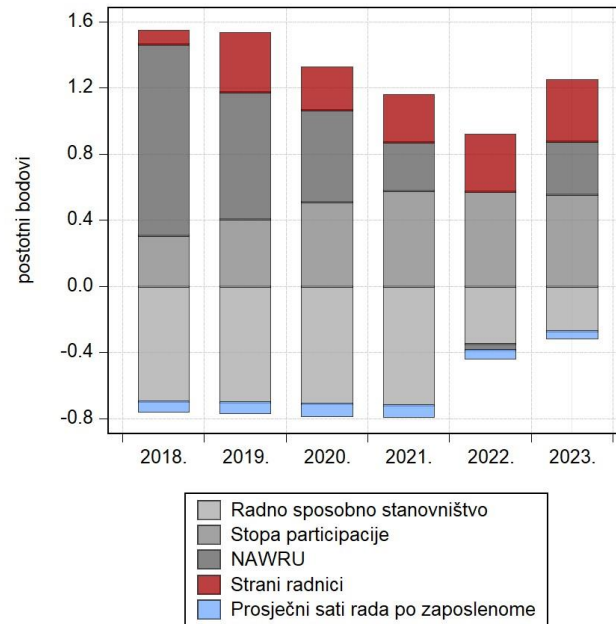
- U prošlosti se manjak radne snage na domaćem tržištu većinom popunjavao iz susjednih zemalja.
- Podaci nisu potpuno usporedivi: u 2017. podaci se odnose na državljane trećih zemalja s odobrenim privremenim boravkom za rad, a u 2023. i 2024. radi se o izdanim dozvolama za boravak i rad.
- Ipak, očita je sve veća važnost daljih, u prvom redu azijskih, zemalja.

Trend rast zapošljavanja stranih radnika i umirovljenika nije upitan; strani radnici počinju pridonositi rastu potencijalnog BDP-a

Stopa participacije, zaposleni umirovljenici i strani radnici prema evidenciji HZMO-a

Doprinosi faktoru rada po komponentama

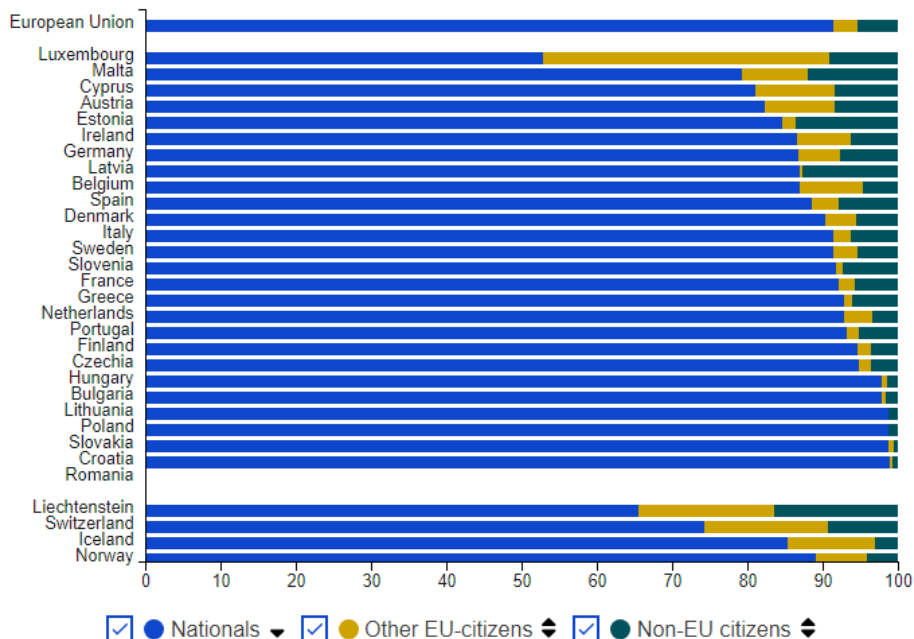

Napomena: Broj stranih radnika odnosi se na osiguranike koje su poslodavci prilikom prijave HZMO-u registrirali pod šifrom 37 (strani državljani).
Stopa participacije izračunata je za stanovništvo u rasponu od 15 do 64 godine četveročlanim pomičnim prosjekom.
Izvor: HZMO, DZS

Izvor: HZMO, DZS; izračun HNB-a

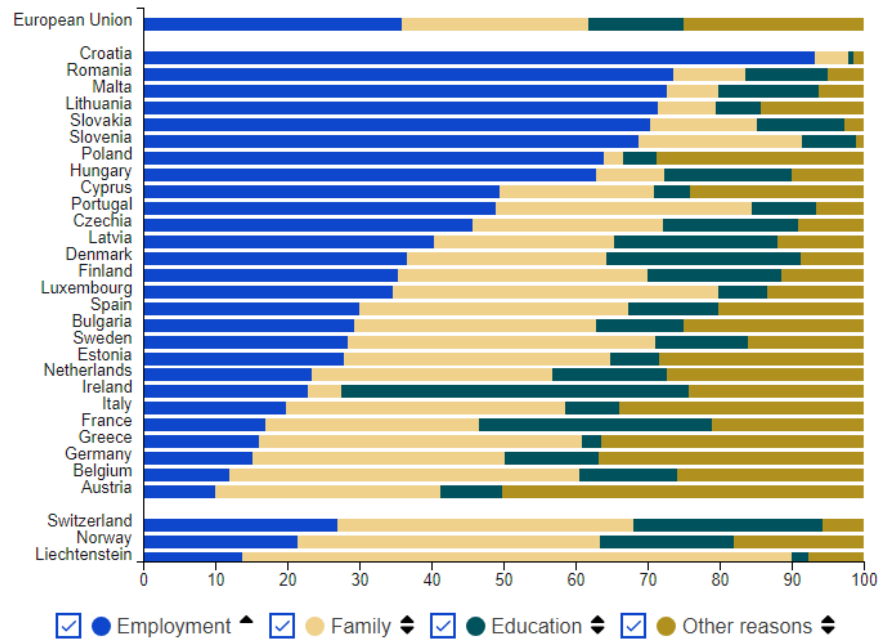
Udio stranih državljana u stanovništvu u RH među najmanjim u EU prema anketi, međutim, na razini EU, u RH najviše stranih državljana dolazi zbog upošljavanja

Stanovništvo prema državljanstvu u 2022.

Izvor: Eurostat

Izdane dozvole boravka za strane državljanu u 2022. godini

Izvor: Eurostat

Je li ekonomski rast moguće ostvariti i bez rasta stanovništva/rasta zaposlenosti? (1)

- Ulazimo u područje teorije ekonomskog rasta
- Može se reći da postoji konsenzus oko posebne uloge ideja u ekonomskom rastu – one su, prema Romeru, za razliku od standardnih dobara "beskonačno upotrebljive"
 - Mehanizam rasta: ljudi --> ideje --> ekonomski rast (povećanje dohotka per capita)
- Dva različita pogleda na to kako nastaju nove ideje
 - "fishing out the pond" – konačni skup ideja do kojih se može doći, što je više "ulovljenih", dodatne se sve teže pronalaze
 - "standing on the shoulder of giants" – kombiniranjem i korištenjem prethodnih spoznaja dolazi se do novih ideja

Je li ekonomski rast moguće ostvariti i bez rasta stanovništva/rasta zaposlenosti? (2)

- Pojednostavljeno, ovisno o tome koji mehanizam prevladava, gospodarski se rast može ili ne mora događati bez porasta populacije
 - Neke empirijske studije sugeriraju da je zasad prevladavao "fishing out the pond" učinak, primjerice da se razlike u gospodarskom rastu između SAD-a i Francuske mogu objasniti višim rastom stanovnika u SAD-u
- Postoje gledišta da bi strojevi i umjetna inteligencija mogli zamijeniti ljude u generiranju novih ideja (npr. lijekovi proizvedeni uz pomoć strojnog učenja)
- Skeptici ističu da je dugoročni trend gospodarskog rasta iznimno stabilan, unatoč prethodnim valovima automatizacije

Zbog smanjenja raspoložive radne snage starenje stanovništva utječe negativno na gospodarski rast

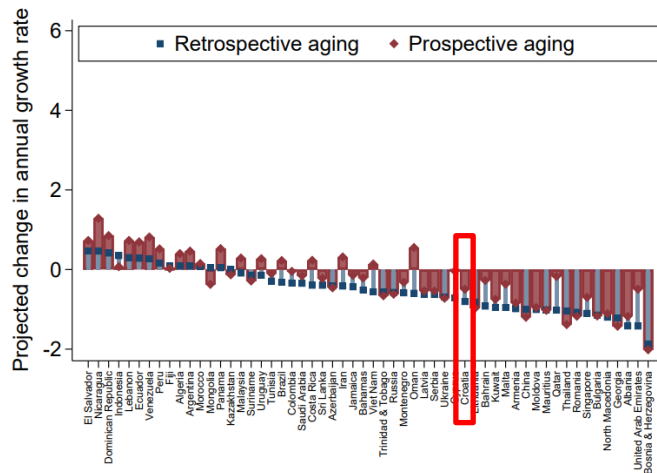

Figure A.3: Projected change in annual growth rates in non-OECD countries

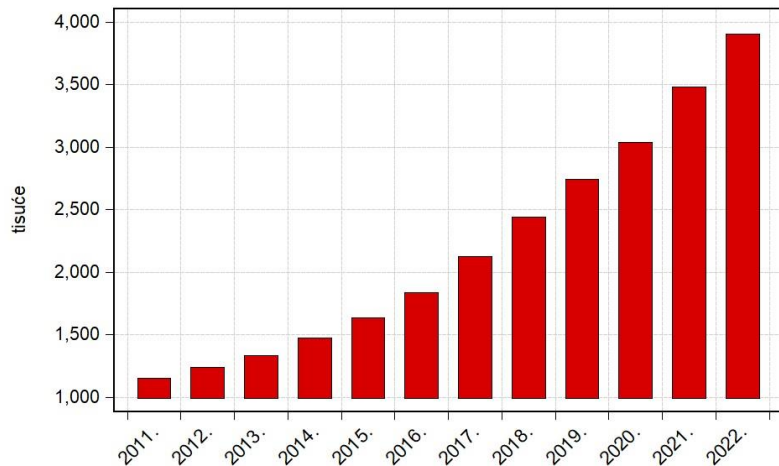
Note: This figure depicts the projected cumulative change in annual growth rates in 2020–2050 in non-OECD countries. It contrasts the estimated demographic drags and dividends based on the retrospective-aging scenario with estimated demographic drags and dividends based on the prospective-aging scenario. The projections are predicated on the parameters estimated in specification (1) of Table 3.

Izvor: Kotschy, Bloom (2023) Population Aging and Economic Growth

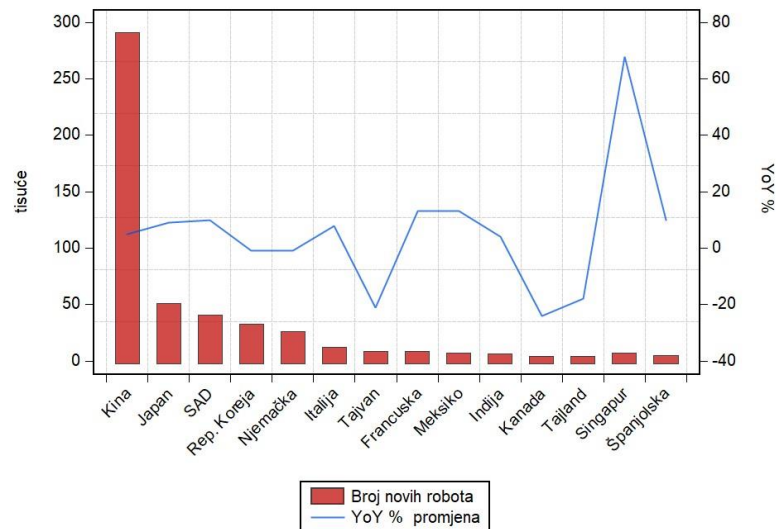
- Recentno istraživanje u kojem se analizira u kojoj bi mjeri pad udjela stanovnika u radnoj dobi trebao negativno djelovati na ekonomski rast.
- Nalazi potvrđuju da će u razdoblju do 2050. usporavanje rasta zbog starenja stanovništva postati gotovo pa globalni fenomen.
- U procjene je uključena i Hrvatska, za koju se očekuje da bi negativan utjecaj na per capita stopu ekonomskog rasta mogao iznositi između 0,5 p.b. i 1 p.b.
- Učinci ove demografske kočnice mogu se djelomično umanjiti aktivnim politikama usmjerenim na funkcionalne sposobnosti starije populacije, koje bi omogućile njihovu dugotrajniju aktivnost → "prospective aging".

Supstitucija radne snage: hardverski (industrijski) roboti – automatizacija plavih ovratnika

Ukupno instalirani industrijski roboti

Nove instalacije robota u 2022.

Izvor: International Federation of Robotics, World Robotics Report 2023

Softverski (uslužni) roboti – automatizacija bijelih ovratnika

- OECD (srpanj 2023): Brzi razvoj generativne umjetne inteligencije, koja je u stanju obavljati složene i kreativne poslove, u uvjetima padajućih troškova i rastuće lakoće usvajanja “sugerira da bi gospodarstva zemalja OECD-a mogla biti na pragu revolucije umjetne inteligencije.”
 - Unatoč ograničenom utjecaju na tržište rada do sada, potencijal za zamjenu radnika novim tehnologijama je značajan.
 - Zanimanja s najvećim rizikom su u područjima kao što su financije, medicina i pravo, koji čine oko 27 posto zaposlenosti u gospodarstvima članica OECD-a.
- Goldman Sachs je ove godine procjenio da bi povećanje produktivnosti povezano s usvajanjem generativne umjetne inteligencije moglo povećati globalni output za 7% tijekom 10 godina. Međutim, investicijska banka također je upozorila da bi tehnologija mogla ugroziti 300 milijuna radnih mjesta.
- Europska središnja banka (rujan 2023) eksperimentira s generativnom umjetnom inteligencijom u svojim poslovnim procesima kako bi poboljšala izvođenje nekih osnovnih aktivnosti, od izrade brifinga i analize statističkih podataka do pisanja softverskog koda i prevođenja dokumenata.

...pri čemu automatizacija može biti prilika ali i izazov!

- Što učiniti u slučaju da automatizacija, uključujući AI, u budućnosti rezultira sektorskim viškovima radnika:
 - Nova industrijska politika (a la Rodrik et al.) – pozitivniji pogled na ulogu industrijske politike, ići u smjeru poticanja industrija povezanih s hardverskom i softverskom automatizacijom / servisne industrije
 - Obrazovanje za budućnost – fleksibilnost vještina
 - Uvođenje poreza na robote / garantirani univerzalni dohodak / ulaganja SWF-ova u robotiku za zemlje koje ne mogu pokrenuti proizvodnju robota/njihovo servisiranje
- Unatoč ubrzanju trenda automatizacije nakon pandemijske krize, **nije došlo do povećanja nezaposlenosti, već suprotno!**

Moguće politike za adresiranje nepovoljnih gospodarskih učinaka demografskih trendova

- Trendovi na domaćem tržištu rada su se nastavili kretati u predviđenom smjeru:
 - rast zaposlenosti, pad nezaposlenosti, rast proizvodnosti i plaća, pad broja stanovnika.
- Nastavak politika koje imaju za cilj povećati participaciju domaće radne snage:
 - produljenje radnog vijeka – također povezano s održivošću mirovinskog sustava
 - cjeloživotno obrazovanje, uključujući prekvalifikacije
 - socijalni programi (asistenti u nastavi, gerontodomaćice...)
 - alternativni radni aranžmani (četverodnevni radni tjedan, rad na daljinu, rad za više poslodavaca)
 - dodatni poticaj i olakšice za ulaganja u istraživanje i razvoj, uključujući automatizaciju i povezane djelatnosti.
- Potreba za promišljenim demografskim politikama:
 - natalitetne i obiteljske politike kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri usporili depopulacijski trendovi
 - migracijske politike koje nužno uzimaju u obzir potrebnu kvalifikacijsku strukturu sadašnje i buduće radne snage.
 - stvarne potrebe za migrantskom radnom snagom mogu se odrediti ovisno o uspjehu drugih navedenih politika; procjene HUP-a sugeriraju da bi se jačanjem poticaja za rad i ostalim politikama potrebe za uvezenom radnom snagom mogle prepoloviti.

Hvala na pozornosti!